

Vážení,

dovolte, abych vás na úvod konference Evropský rok historie pozdravil jménem Akademie věd ČR, která poskytla této významné mezinárodní události svou záštitu.

Rok 2014 je skutečně rokem mnoha významných výročí připomínajících převratné události nedávné evropské historie. Události tragické, jež ovlivnily vývoj především v naší části Evropy velmi negativně, a samozřejmě také události, jež znovu otevřely cestu ke svobodě a demokracii, ale také ke spolupráci v evropském rámci a ke znovu-navazování kdysi existujících vazeb.

Hovořím zde jménem Akademie věd ČR, jež sdružuje přes 50 výzkumných ústavů různých vědeckých disciplín. Vědy sociální a humanitní v ní sice tvoří – počtem ústavů i výzkumných pracovníků – menšinu, ale nikoli zanedbatelnou menšinu. Téma, jemuž bude věnováno vaše jednání a jehož studiu se věnuje i řada ústavů naší akademie, je opravdu mimořádně závažné. Téma paměti, dějin, evropské spolupráce a nalézání evropské identity.

Ony mezníky evropské historie, o nichž tu bude řeč, připomínají nejen utrpení, války, oběti, represe a nesvobodu, ale měly fatální dopad i na komplexní vývoj a směřování zemí střední a východní Evropy. Na jistou dobu je odklonily ze společné evropské vývojové trajektorie. A právě osud vědy, vzdělání a kultury je důležitým indikátorem této neblahé proměny. Budu-li mluvit o českém příkladu, jsem si samozřejmě vědom toho, že v řadě zemí našeho regionu bychom našli obdobné či ještě drastičtější paralely.

Etablování vědy ve vší její oborové rozmanitosti bylo v českém případě dovršeno již před první světovou válkou a bylo důležitou komponentou procesu formování moderní české národní společnosti. Po několika generacích dynamického vývoje přišel v roce 1939 obrat, který otevřel dlouhou vývojovou cézuru. Byly uzavřeny všechny české vysoké školy, tisíce studentů byly odeslány do koncentračních táborů a mnozí z nich se již nikdy nevrátili. Stejně tak válku nepřežily stovky významných vědců, ať už byli obětmi nacistické rasové perzekuce anebo obětmi, jež přinesl český odboj.

Brzy po roce 1945 se ukázalo, že okupace a válka nebyly jen krátkodobým vybočením. Po komunistickém převratu bylo v rámci politických čistek více než pětadvacet procent studentů vyloučeno z vysokých škol a spolu s nimi nemohly pokračovat ve své profesní kariéře stovky či tisíce vědců a pedagogů. Mnozí z nich opustili natrvalo vlast a rozvíjeli svůj talent raději v zahraničí. V rámci komunistickým režimem reglementované a manipulované sféry vědy a vysokoškolského vzdělávání se situace zlepšila jen pomalu. Když se ve druhé polovině šedesátých let zdálo, že přece jen existuje naděje na vývoj směrem k normalizaci poměrů, přišel další šok - okupace země v srpnu 1968, upevnění vládnoucího režimu v jeho nejpokleslejší podobě a „normalizace“ v úplně jiném smyslu.

Tentokrát byly čistky na vysokých školách a ve vědeckých ústavech skutečně devastující. Množství významných vědců nemohlo nadále vykonávat svou profesi, na jejich místa nastupovali bezskrupulózní kariéristé, celé vědní obory byly personálně podvázány a rozvráceny. Tisíce nadaných mladých lidí opět nemohlo studovat na bázi politické diskriminace, mnozí byli takto trestáni za postoje svých rodičů.

Do zahraničí odešlo ještě více osobností, než po roce 1948. Mnozí z nich dosáhli na univerzitách v západní Evropě nebo severní Americe skvělých výsledků a světová věda naštěstí nebyla o plody jejich práce ochuzena. Nemohli ovšem přispět ke kultivaci domácího prostředí a z této perspektivy jsou ztráty obrovské. Nedávno ukončený výzkumný projekt zaměřený na vědecký exil to dokládá velmi přesvědčivě.

Teprve politické změny, jež přinesl rok 1989 a následující transformace, vrátily naši zemi i další země střední a východní Evropy na cestu, z níž byly o půl století dříve násilím vychýleny. Platí to i pro naši vědu a výzkum. Desetiletí perzekucí, manipulací a izolace se ovšem nedají překonat snadno a jejich důsledky jsou stále patrné. Tím spíše považuji za důležité aktivity směřující k propojení toho, co kdysi bylo rozděleno, k celoevropské spolupráci i k hledání evropské identity. Právě instituce, jež spoluorganizují dnes zahajovanou konferenci, European Network Remembrance and Solidarity, nebo projekt Europe for Citizens podporovaný Evropskou komisí, jsou skvělým příkladem takového úsilí a já jsem velmi rád, že se na tomto úsilí – tentokrát prostřednictvím Ústavu pro soudobé dějiny – podílí i naše Akademie věd.